

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	МаксUTOва Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaryonyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

Осылайша, атақ пен мансаптың алдында құлдық ұратындар қоғамның кесірі мен кесапатына айналғанын Б.Майлиннің «Желдібай Жындыбаев» пен А.Чеховтың «Жуан мен жіңішке» әңгімесінен көруге мүмкіндік бар. Екі жазушы да кейіпкерлердің мінез-құлқындағы, іс-әрекеттеріндегі, сөйлеу әдебіндегі өзгерістерді күлкі етіп қана қоймай, қатаң сынға алып, эстетикалық үкім шығарады. Юмор мен сарказмды шебер қолдана отырып, атақ пен мансаптың тұлғааралық қатынастарды өзгерте алатын ықпалын мөлшерлеп беруі – екі әңгіменің идеялық салмағының жоғары екендігін дәлелдейді.

Қорытындылай келе, Б.Майлиннің «Желдібай Жындыбаев» пен А.Чеховтың «Жуан мен жіңішке» әңгімелерінде атақ пен мансап мәселесі жан-жақты қозғалып, адамдардың руханиятына тигізер зияны жан-жақты баяндалады. Екі жазушы иерархиялық қоғамда кеңінен көрініс табатын тақырыпқа бойлап қана қоймай, адам психологиясының әлсіз тұстарын юмор мен сарказм арқылы шебер сипаттаған. Мақалада талданған әңгімелер атақ пен мансаптың адам тағдырына қалай әсер ететінін, жеке тұлғаның рухани дағдарыстарын көркем бейнелейді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Майлин Б. Көп томдық шығармалар жинағы, – Алматы: «Қазығұрт». – 2004. Екінші том: Әңгімелер. Поэмалар. – 456 бет.
2. Шагбанова, Х. С. (2024). Жанровое разнообразие творчества А. П. Чехова и его видение реальности. *Litera*, 3, 176-179.
3. Логвинова Т.В. (2016). К вопросу о природе феномена чинопочитания. Ученые записки Тамбовского отделения РoСМУ, (5), 41-45.
4. Малин Б. Шұғаның белгісі: Хикаят, әңгімелер. – Алматы: Раритет, 2006. – 256 бет.
5. Чехов А. Жуан мен Жіңішке. Әңгімелер. – Астана: Аударма, 2011. – 344 бет.

ӘОЖ 17.09.1

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ МИСТИКА ЖАНРЫ

Байдуллаева Жанат Қайратовна

Zhanat.baidullaeva@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2 курс магистранты
Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.к., проф. Қ.М.Байтанасова

Мистика жанрының әдебиетте қалыптасып, даму тарихы ұзақ әрі күрделі үдеріс болып табылады. Қазақ фольклорындағы мифтер, ертегілер сынды жанрларда мистикалық элементтер бұрыннан кездеседі, яғни бұл адамзат баласының сол кезден тылсым дүниелерге деген қызығушылығы болғанын көрсетеді. Ғылым мен технологияның дамыған дәуірінде де бұл қызығушылық жоғалған жоқ, керісінше, жанр түрлерін жаңа қырларымен байытып, басқа жанрлармен тоғыстыра түсті. Мәселен, мистика бірде фантастикалық шығармалармен шектесе, енді бірде еуропалық готикалық әдебиеттің ықпалымен ерекше тәжірибелерге ұласты.

Қазақ әдебиетінде мистика жанры салыстырмалы түрде кеш дамыды. ХХ ғасырдың басында алғашқы үлгілері пайда болғанымен, кеңестік кезеңде бұл бағыт көп қолдау таппады. Кейіннен тәуелсіздік жылдарында әдебиетке жаңа ағымдар мен жанрлар келіп, мистика қарқынды дами бастады.

Гносеологиялық тұрғыдан алғанда, мистика – адамның абсолютті шындықты, яғни ең жоғарғы ақиқатты тануға деген ұмтылысы. Бұл үдеріс арқылы адам дүниенің терең мәнін және оның трансценденттік, яғни шынайы әлемнен тысқары құбылыстармен тығыз байланысын

түсініп, сезінуге тырысады. Мистицизм адамға тек сыртқы әлемді ғана емес, әрі оның ішкі рухани болмысын тануға мүмкіндік береді, бұл шындықпен біртұтас болу арқылы жүзеге асады.

Мистикаға «Қазақ әдеби тілінің сөздігінде» грекше «mystic» зат. табиғаттан тыс, тылсым күшке сенушілік, мистицизм деп анықтама берілсе [1,247], ал «Қазақ энциклопедиясында»: «Мистика – дүниеге діни-идеалистік көзқарас. Оның негізінде табиғаттан тыс күштерге деген сенім жатыр. Мистика иррационализм мен аскеттілікпен тығыз байланысты және оған экзотеризм, яғни құпиялылық тән. Мистика, ең алдымен, рухани әлемді және психологиялық тәжірибе арқылы тануға ұмтылу, осыдан туындайтын амал-әрекеттер, жан мен тәннің жаттығулары болып табылады», – делінсе [2, 526], «Қазақ тілінің кірме сөздері» сөздігінде грекше «mystika» – діни жоралар, құпиялық, әрі жер бетіндегі құбылыстар мен үдерістер тұрғысынан түсіндіруге болмайтын, жұмбақ, ақылға қонбайтын нәрсеге сену» [3, 327], – дейді. Яғни, барлық үш дереккөз де мистика табиғаттан тыс, құпиялылыққа толы құбылыстарға сену екенін дәлелдейді.

Мистикаға көне жанрлардың трансформациялануы тұрғысынан келсек, мистика жанрының дамуында басқа жанрларға қарағанда мифтің үлесі басым. Ішінара ертегі мен аңыздың да ықпалын көруге болады. Яғни, мистика жанры миф пен ертегінің дамуы барысында «шикізат» ретінде пайдаланды. Мистиканың әдеби жанр ретінде қалыптасуында автордың мифтің сюжетін, оның кішкентай бөліктерін, яки мотивтерді көркемдік тәсіл ретінде қолдануы жиі ұшырасады [4,10].

Бүгінгі әдебиеттану ғылымында арнайы тақырыпқа келіп, прозада жаңа көркемдік кеңістік пен уақыттың лебін танытқан қаламгерлер жеткілікті. Қазіргі жазушылар бұрынғы дәстүрлі өмір құндылықтарын жаңа қырынан көрсетіп, психологиялық тереңдік пен философиялық мазмұнға баса назар аударуда. Олар кейіпкерлердің ішкі жан дүниесіне терең үңіліп, сананың өзгеруін ерекше әдіспен бейнелеп, шығармаларға жаңа серпін бергені хақ. Әсіресе, ұлттық танымға негізделген мистикалық образдарды пайдалану арқылы әдеби туындыларға өзгеше реңк енгізілген. Бұл тәсіл өткен мен бүгінді байланыстырып, шығарманың рухани маңызын күшейте түседі.

Әрі қазіргі қазақ әдебиетінде мистикалық проза қарқынды дамуда. Мәселен, Т.Әсемқұловтың «Бекторының қазынасы», А.Кемелбаеваның «Қоңырқаз», «Жезтырнақ», Д.Қуаттың «Кірекей-Күнекей», Қ.Мүбәрәктің «От ару», «Мүрде», «Перінің көші», Б.Қадырдың «Жасыл шатырлар», М.Мәліктің «Үшінші әлемнің тұрғыны», М.Омарованың «Күзгі бір кеште», «Жұмбақ», «Жол үстінде», Қ.Әбілқайырдың «Жылан кегі», Д.Рамазанның «Жын» сынды шығармалары қазіргі қазақ прозасындағы мистикалық әдістің түрлі қырларын ашады. Бұл туындылар арқылы қазақ әдебиетінде психологиялық, діни-философиялық, мәдени-тарихи элементтердің терең көрініс тапқанын байқауға болады. Сонымен қатар, бұл шығармалар адам мен әлем арасындағы күрделі байланыстарды концептуалды тұрғыда зерттеп, оқырманға жаңа ой салатындығымен ерекшеленеді.

Қ.Әбілқайырдың «Жылан кегі» мистикалық шығармасы ежелгі ертегілерде, мифтер мен аңыздарда кездесетін адамның жыланға айналуы немесе жыланның адамға айналуы мотивтерін негіз етіп алған. Ертегілерде жыландар патшасымен, жалпы жыланмен тілдесу, жыланға айналу сынды мотивтер кездескенімен, әңгімедегі тәрізді жыландардың тілін буу мотиві кездеспейді. Дегенмен жылан шаққанда уытын қайтару үшін айтылатын арбау фольклордан ауысқан деталь. Фольклордағы жыланға құбылушылық мотиві «Жылан кегі» мистикалық хикаятымен өзара ұқсас болғанымен, бұл шығармалардағы құбылушылықтың себеп-салдары әрқалай [4,25].

Әңгімеде Бала молданың ауыр тағдыры мен рухани күресі суреттеледі. Кеңестік қуғын-сүргін, табиғат пен адам арасындағы байланыс, жыландар әлемімен мистикалық байланыс арқылы автор өмірдің тозағы мен тағдырдың қаталдығын ашады. Молда елден шеттетіліп, жеке басының күнәлары мен қателіктері үшін азап шегеді. Ол жыландар қарғысының құрсауында

калып, отбасылық бақыт пен рухани тыныштыққа жете алмайды. Хикаяттың соңғы көрінісінде оның өмірі мен қайғысы Шах-Мардан арқылы қайталанып, қайғы-қасіреттің ұрпаққа жалғасатынын меңзейді. Әңгіме адамгершілік, кешірім және рухани азаттықтың мәнін терең ойлауға жетелейді.

Жазушы жыландардың патшасын бекерден-бекер Шахмардан деп атамайды. «Шах» сөзі парсы тілінде «патша», «хан» дегенді білдірсе, «мар», «мардан» сөзі «жылан» деген мағынаны білдіреді. Яғни, «Шахмардан» есімі «жылан баба», «жылан патша» деген ұғымды білдіреді.

Одан бөлек, жазушы шығармада есімдерді ғана емес, әрі қамшының да жыланнан шыққан деген ырымдарды да айтып өтеді. Яки қаламгер әр детальға мән берген. Бұл туралы ғалым С.Қондыбай зерттеу еңбегінде: «Қамшы мен жылан қазақ түсінігінде, жалпы түркілік түсінікте бір-біріне сәйкес бейнелер болып есептелген. Бір ертегіде мерген алыстан «қамшыға ұқсас ағарған нәрсені көреді, сөйтсе, ол – қамшы емес, жылан екен» – дейді[5, 329].

«Айдахар қатын» мифі мен хикаяттың ортақ түйісер тұсы – адамнан жыланға, жыланнан адамға айналу мотиві. Екі шығармада да жылан ақыл мен айла иесі, бірақ мифтегі жылан адаммен қоректенетін зұлымдық иесі ретінде бейнеленген. «Жылан жаулаған қала» мифінде жыланның адам баласынан жасырған қасиетіне куә болғаны және оған зиян жасағаны үшін адамдар жазаланады, осы жазалау мотиві «Жылан кегінде» де дәл осылай қайталанады. Мифте жыланды шауып өлтірген ханның елін түгел жойып жіберсе, хикаятта да жылан баласын өлтірген жігіттің туған-туысы мен өзін Шах-Ерден жазалап, өлтіреді. «Айдахар қатын» мифіне қарағанда «Жылан жаулаған қала» мифі хикаятқа әлдеқайда жақын[4,25].

Жалпы, жылан культі – нақты этникалық-мәдени ортаның мифологиялық дәстүрінің жыланға деген көзқарасы, оның сол ортадағы ғұрыптар мен рәсімдерде, шежірелік рәсімдерде, шежірелік жүйеде аса маңызды орынға ие болуы. Жылан культінің болғандығын білдіретін басты көрсеткіш – жылан тотемизмі, яғни нақты этникалық ортаның шежірелік, антропологиялық дәстүрінде өз тегін, өздерін, өз ата-бабалары мен атақты адамдарын жылан-анадан тарату деген сөз. Мысалы, орыс мифологиясында Царь Огненный Змей, Змей Горыныч, Змей Огненный Волк секілді, ал қазақ халқында жұмақтағы Хауа-ананы таным ағашында өскен жемісті жеуге көндірген де – жылан, иудаизмдегі Шайтанның (Сатананың) кейпі де – жылан, Бабыл мифіндегі ғаламның жасалуына материал болған Тиаматта – жылан (айдаһар), емшілік жасаушы Асклепий (Эскулап) де – жылан, ғаламды жаратып, тіршілікті тудырушы Ұлы Аналардың (Нюйва, Офион) дені де – жылан кейіпті болуы, жалпы космогониялық мифтердегі жылан да – осындай жағдаяттарға байланысты. Соған қарағанда, бастапқыда жылан – рулық тотем ғана емес, бастапқы дәстүр абыздарының, ең алдымен Гиперборей абыздарының символы болған[6,312].

Әрі Д.Рамазанның «Жалғас» деп аталатын әңгімесінде табиғаттың киелілігі мен тіршілік иелеріне құрмет көрсету жайлы айтылады. Жалғас атасымен бірге бұлаққа барып, оның қасиеті туралы біледі, әрі атасы оған табиғаттың әрбір бөлшегінде жан бар екенін, ағаш пен судың да өз тілдері болатынын түсіндіреді. Кейін ол өзен жағасында қызық болып көрінген жұмыртқаларды жарып, жыландардың ашуын шақырады. Атасы дұға арқылы өзін қорғап, жыланды женеді, бірақ қауіптен сақтану үшін басқа жерге көшуге бел байлайды. Ақырында, ол Жалғасқа әрбір тіршілік иесі үшін ұясы мен ұрпағы ең қымбат екенін түсіндіріп, ешқашан ұяны бұзбауды үйретеді.

Жылан көптеген халықтардың мифологиясында отбасының, киеліліктің және тылсым күштің символы ретінде көрінеді. Кейбір мәдениеттерде ол жағымсыз кейіпкер болса, түркі, моңғол және қытай мифологиясында жылан көбінесе оң сипатта бейнеленеді. Қазақ фольклорында да жылан ерекше мәнге ие: оны құрметтеп, үйге кірсе, басына ақ құйып шығару, ордалы жыландарға тиіспеу, түсінде жылан көрсе, жақсылыққа жору сияқты нанымдар бар.

Әңгімеде жылан – табиғаттың ажырамас бөлігі ретінде бейнеленеді. Оның ұясына қол сұғу – табиғи тепе-теңдікті бұзумен тең. Бұл оқиға тек жылан туралы ғана емес, жалпы адам мен

табиғаттың арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты сақтаудың маңызын көрсетеді. Жылан – өз алдына бөлек әлемнің өкілі, ал оны құрметтеу – сол әлемді мойындау деген сөз.

Әлемдік фольклорда, соның ішінде мифтер мен ертегілерде арғы әлем мен параллель әлемнің «тұрғындары», құдайлар мен жарты құдайлар, мейірімді, жағымды, сондай-ақ адамға да, Жаратушыға да зұлымдық жасауға бейім кейіпкерлер туралы оқиғалар сақталған. Мистика жанрында да мифтегі секілді оқиға тылсым күшке ие кейіпкерлердің айналысында өрбиді. Мұндағы ең жиі кездесетін кейіпкерлер өлген адамның рухы, елесі, тыныштық таппаған рухтар, әруақтар, періштелер, тылсым қабілеттерге ие кейіпкерлер (бақсы, балгер, сиқыршы, экстрасенстер, мыстандар), жан біткен заттар, үй иесі (орыс халқында домовой, неміс халқында полторгейст), жындар, перілер, перизаттар, әйел затын арбаушы жындар, ер адамды арбаушы жындар, қансорғыштар, жансорғыштар, параллель өмірдегі тіршілік иелері т.б. Екі жанрда да адам баласының тылсым тіршілік иелерімен қарым-қатынасы сөз болады[4,11].

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. – Алматы: Арыс, 2009, 752 б.
2. «Қазақстан» Ұлттық энциклопедиясы. 6 том. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» бас редакциясы, 2001. – 558 б.
3. Қазақ тілінің кірме сөздер сөздігі. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы», 2019. – 596 б.
4. Қазақ прозасындағы мистика. Ұжымдық монография. – Алматы: ЖШС «Литера-М», 2022, 296 б.
5. Қондыбай С. Толық шығармалар жинағы. Арғықазақ мифологиясы. Он бірінші кітап. – Алматы: Арыс, 2008, 520 б.
6. Қондыбай С. Толық шығармалар жинағы. Арғықазақ мифологиясы. Екінші кітап. – Алматы: Арыс, 2008, 367 б.

ОӘЖ 17.51

МЕМУАРЛЫҚ РОМАНДАРДАҒЫ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҒЫ

Ғалымжанова Зәуре Тойшыбекқызы

zaure.galymzhanova@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ филология факультетінің докторанты

Ғылыми жетекшісі –ф.ғ.к., проф. Байтанасова Қ.М.

Мемуарлық романдардың әдебиеттегі орны мен оқырман санасына әсері ерекше мәнге ие. Бұл жанрдың маңыздылығы – автордың субъективті тәжірибесі арқылы тарихи шындықты қайта пайымдау мүмкіндігі. Оқырман мемуарлық романдарды оқу барысында өз санасын бұрынғы идеологиялық догмалардан тазартып, жаңа түсініктерді қабылдауға талпынады. Сонымен қатар, мемуарлық романдардың эмоционалдық және интеллектуалдық әсері ерекше байқалады.

Мемуар – құрамы жағынан көркем-деректі прозаның ең күрделі жанры. Олар мемуарлық негізге, автордың жеке қабылдауындағы өткен шақ бейнеленетін нысанға сүйене отырып анықталады. Сондай-ақ, мемуар тарихи баяндау немесе өмірбаяндық сипаттарға ие фрагменттерді де қамтиды. Автобиографиялық мотивтер – бұл жанрдың міндетті компоненті. Жазбалар мен күнделіктер мемуаршы тарапынан бастапқы дереккөздер ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Мемуарлық романдар тек деректер жиынтығы емес, сонымен қатар көркем шығарма ретінде де бағаланады. Олардың көркемдік ерекшеліктері, баяндау стилі, әдеби тәсілдер қолдануы оқырманның эстетикалық ләззат алуына себепші болады.